

Використані джерела інформації:

1. Державне управління: підручник / А.Ф. Мельник, О.Ю. Оболенський, А.Ю. Расіна; за ред. А.Ф. Мельник. – К.: Знання/ 2009. – 582 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
2. Теорія і практика прийняття управлінських рішень: Навч. посіб. / Крупник А.С., Линьок К.О., Нужний Є.М., Рудик О.М. – К.: Видавничий дім «ПРОСТІР», 2007. – 156 с.
3. Словарь русского языка. Ок.. 57000 слов / Под ред. чл. корр. АН СССР Н.Ю. Шведовой. 20-е изд., стереотип. М.: Рус. яз., 1988. – 750 с.
4. Порядку проведення функціонального обстеження органів виконавчої влади, затверджений наказом Головного управління державної служби України від 30 березня 2010 року № 84 // Офіційний веб - сайт Головного управління державної служби України, www.guds.gov.ua.
5. Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження Програми запровадження системи управління якістю в органах виконавчої влади„ від 11 травня 2006 р. N 614 // Офіційний сервер Верховної Ради України, www.rada.gov.ua.
6. Козловський В.О. Експериментальне дослідження морально-психологічного потенціалу управлінських кадрів // Актуальні проблеми державного управління: Наук. зб. – Д.: ДРІДУ НАДУ, - 2004. – Вип.. 3 (17). – С.177-185.

Рецензент: Руденко О.М., д.держ.упр., доцент.

УДК 351.824 : 332.14

Сорока М.П.,

к.е.н., доцент,

Чорноморський державний університет
імені Петра Могили

СИСТЕМА МОНІТОРИНГУ І ПРОГНОЗУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Обґрунтовано методичні основи системного дослідження регіональних соціально-економічних процесів. Визначено системи моніторингу і прогнозування соціально-економічного розвитку регіону призначені для інформаційної підтримки процесів підготовки і прийняття управлінських рішень.

Обґрунтовано методические основы системного исследования региональных социально-экономических процессов. Определены системы мониторинга и прогнозирования социально-экономического развития региона предназначены для информационной поддержки процессов подготовки и принятия управленческих решений.

Grounded methodological fundamentals systematic study of regional socio-economic processes. Determined system of monitoring and forecasting of socio-economic development of the region designed to support the processes of preparation and decision making.

Постановка проблеми. Економіка регіону – це надскладна система (система систем), представлена сукупністю таких елементів: природно-ресурсний і економічний потенціал території; населення і система його розселення; сукупність підприємств, установ і організацій усіх форм

власності; системи інфраструктури і життєзабезпечення; органи управління; організаційно-правові, економічні й інші механізми функціонування економіки і суспільства. Сучасна економічна наука визначає економіку як цілісну відтворювальну систему. Всі елементи економіки регіону знаходяться в найтіснішому взаємозв'язку один з одним і утворюють якісно нове явище, не схоже на суму складових його елементів. Поряд із загальними принципами вибору шляхів стабілізації економіки велике значення має аналіз соціально-економічного потенціалу регіону, що враховує сукупність матеріальних факторів життєдіяльності – ресурсне забезпечення, природно-географічне положення, виробничо-інноваційні можливості, трудовий потенціал тощо. Однією з найактуальніших форм пізнання є системний формально-теоретичний аналіз соціально-економічних процесів на основі математичного моделювання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Теоретичні та прикладні аспекти комплексної проблеми розробки і реалізації стратегії соціально-економічного розвитку досліджено у наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених-економістів, зокрема С.І. Бандура, М.П. Бутка, О.С. Віханського, А.С. Гальчинського, В.М. Геєця, З.В. Герасимчук, Б.М. Данилишина, С.І. Дорогунцова, М.І. Долішнього, В.І. Захарченка, Т.М. Качали, В.І. Куценко, А.С. Лисецького, А.Г. Мазура, Л.О. Мармуль, І.Р. Михасюка, Л.Г. Чернюк, Х. Віссема, П. Друкера, Р. Коха, Г. Мінцберга та ін.

Мета роботи:

- обґрунтувати методичні основи системного дослідження регіональних соціально-економічних процесів;
- визначити системи моніторингу і прогнозування соціально-економічного розвитку регіону призначені для інформаційної підтримки процесів підготовки і прийняття управлінських рішень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливість системної методології полягає в тому, що вже на початковому етапі досліджень потрібне створення єдиної концептуальної моделі досліджуваного об'єкта. Інакше кажучи, має бути побудований абстрактний образ досліджуваного об'єкта, даний у термінах і поняттях системної теорії. Виділення соціально-економічної системи як наукової абстракції дозволяє вирішувати проблеми теорії й організації системних досліджень, формулювати принципи і розробляти прикладні методи дослідження розвитку регіональних систем.

Системне дослідження регіональних соціально-економічних процесів з метою обґрунтування структури регіональної економіки поєднує методи теорії систем, теорії послідовної зміни технологічних укладів і принципи стійкого розвитку. Використання положень цих теорій, і, насамперед теорії систем, обумовлено зміною парадигми в орієнтації розвитку регіону. Вимога системного представлення регіону обумовлена зростанням

взаємозв'язку економічних, соціальних, екологічних і організаційно-управлінських аспектів на цьому рівні. Принцип системності особливо важливий у період переходу економіки з одного стану в інший, оскільки такий перехід супроводжується зміною системи регулювання економіки. Тому необхідною умовою успіху економічної реформи є цілісність і несуперечність використовуваних заходів.

Якщо тенденція така, що регіон все більше набуває ознак системи, то звідси випливає доцільність більш активного застосування і розвитку регіональною економічною наукою як універсальних положень теорії систем, так і таких властивостей та принципів систем, як цілісність, різноманітність, фактор невизначеності.

Дослідження властивостей динамічності, гнучкості і багатокритеріальності, що найбільш розвинуте стосовно виробничих систем, є не менш значущим і для регіону – можлива і необхідна їх більш широка інтерпретація. Разом з тим регіоні, як більш складній системі, властиві ознаки, відмінні від ознак виробничих систем. Це – саморозвиток і самоврядування, стійкий розвиток [6, с. 89].

Загальним для системного підходу є розгляд об'єкта управління як цілого, що припускає його еволюцію. Напрацьовані дослідження об'єктивних властивостей і тенденцій довгострокового техніко-економічного розвитку великих соціально-економічних систем. Тому основні положення і методичні засади системного підходу можуть застосовуватись для дослідження і оцінки стану регіональної соціально-економічної системи та обґрунтування напрямків структурних перетворень економіки регіону як соціально-економічної системи.

Однією з основних особливостей процесів у регіональних соціально-економічних системах є неповна інформованість про обстановку, що складається на той чи інший момент їх діяльності. Це означає, що прийняття рішень в усіх ланках управління відбувається в умовах різного ступеня невизначеності, який істотно впливає на якість рішень і, отже, на хід процесів функціонування. У формальній схемі мірою невизначеності може служити ступінь повноти інформації керуючих елементів системи про стан системи.

Найважливішим етапом, що визначає ефективність рішення, є оцінка сформованої ситуації.

Оцінка розвитку регіональних соціально-економічних систем – зіставлення об'єкта, процесу або суб'єкта оцінювання з деякою наперед заданою шкалою, за допомогою адекватних інструментів, по визначених процедурах і відповідно до системи показників та індикаторів.

Для уточнення розуміння цілей і задач оцінної діяльності потрібна модель території. А оскільки йдеться про оцінку розвитку, тобто про необоротні принципові якісні зміни на території, то розвиватися (а точніше – саморозвиватися) можуть тільки структури, що самозмінюються (самоорганізуються). Інші просто функціонують, відтворюються,

удосконалюються і т.д. Інакше кажучи, найправильнішим є оцінювати фактори, що активно впливають на розвиток території [1, с. 70].

Найбільш придатним методом для цього є аналіз ознак об'єкта шляхом вивчення їх сполучень: соціально-економічне поле; соціально-правове поле; економіко-правове поле.

Розглянемо різнорівневу модель суб'єктів, що впливають на розвиток території. Мікро-рівень: людина, люди, населення, громадяни, жителі, соціальні верстви і цільові групи, соціальні ролі і статуси, професійні позиції, функціонали, посади тощо. Мезо-рівень: установи, організації, виробництва, господарства, державні, муніципальні, приватні (комерційні) і суспільні (некомерційні) структури. Макро-рівень: внутрішні фактори впливу на території, соціальні інститути, міське середовище, органи влади і управління; соціальні, економічні, фінансові, нормативні, політичні, організаційні та інші процеси; і відповідні їм територіальні інфраструктури і мережі. Мега-рівень: суб'єкти зовнішнього впливу на територію: державні, регіональні і міжнародні фактори. Мета-рівень: міфи, ідеї, теорії, принципи, стереотипи, норми і правила, що визначають потреби, поведінку, діяльність, життя і взаємодію факторів та учасників процесів на території.

Очевидно, що соціально-економічний стан території змінюється під впливом кожного з п'яти рівнів, причому ця трансформація відбувається при взаємовпливі всіх цих п'яти рівнів. Соціально-економічні кількісні показники й інтегральні показники потрібні не самі по собі, а для оцінки стану, розробки стратегічних напрямів і прийняття управлінських рішень про шляхи розвитку території.

Отже, стан соціально-економічного потенціалу і динаміка показників розвитку об'єктивно покажуть вектор управлінської стратегії, розкриють слабкі й сильні сторони досліджуваного регіону порівняно з іншими суб'єктами. Тому потрібна скрупульозна оцінка індикаторів соціально-економічного розвитку. Для цього необхідно використовувати принцип класифікації, у якому закладений фундамент інформаційної єдності.

Класифікація регіонів України, аналіз їх розвитку за соціально-економічними показниками стали одним із ключових напрямків досліджень у вітчизняних регіональній економіці, що швидко розвивається. Існуючі системи моніторингу і прогнозування соціально-економічного розвитку регіону призначені для інформаційної підтримки процесів підготовки і прийняття управлінських рішень на рівні державних, регіональних і місцевих органів влади.

Для досягнення цієї мети вирішуються такі задачі: комплексний аналіз сформованої динаміки і прогнозування основних показників соціально-економічного розвитку регіону; моделювання соціально-економічних і фінансових процесів; виконання різноманітних і цільових

розрахунків розвитку господарського комплексу; оцінка наслідків управлінських рішень, що приймаються, і розробка на основі отриманих результатів прийнятної економічної політики „Центр – регіони – муніципальні утворення”; порівняльний аналіз рівня розвитку територій з метою виділення депресивних територій і таких, що найбільш динамічно розвиваються.

Класифікація має свої, чітко окреслені межі й можливості – групувати схожі у певному сенсі описи об’єктів і зв’язки між ними, по можливості, у вигляді сукупності параметрів. При використанні методів класифікації особливого значення набуває проблема вибору вихідних показників, структурованих у єдину систему. Ще однією проблемою є пошук інтегрального показника системи. Класифікація передбачає також урахування різного ступеня значущості показників, використовуваних для характеристики регіонів, що потребує „зважування” показників, яке є складною, багато в чому не вирішеною задачею, що іноді намагаються вирішити методом експертного опитування.

Оскільки значна частина даних, що враховуються при класифікаціях, має якісний характер, необхідні алгоритми для роботи з нечисловими характеристиками. Труднощі становить і неспіввимірність показників, використовуваних для одержання інтегральної оцінки рівня розвитку регіону. Пояснюється це відсутністю об’єктивних методів їх визначення.

Регіональна політика повинна здійснюватися диференційовано відповідно до „обраних” класів (типів) регіонів. Для кожного класу регіонів використовується своя модель стимулювання саморозвитку і державної підтримки. Добір територій для особливої державної підтримки спирається не тільки на традиційні показники розвитку (динаміка виробництва, доходів, стан безробіття й ін.), але й на характеристики, що описують соціальний клімат території, її екологічне і геополітичне положення.

Для вирішення задачі економічного і соціального розвитку депресивних і відсталих регіонів, їх послідовної санації необхідно розробити комплекс заходів економічної, фінансової й адміністративної підтримки, враховуючи при цьому типи ареалів допомоги. В усіх з них мають енергійно створюватися умови і стимули в місцевій владі і виробників для поступового переходу від пасивного використання фінансової допомоги (латання дір) до створення сильних конкурентоспроможних виробництв, поповнення дохідної бази територій. Модернізація технологічної бази вітчизняних товаровиробників повинна стати високопріоритетною задачею, справою честі місцевої і регіональної влади.

Таким чином, класифікація регіонів виявляється одним з інструментів вивчення міжрегіональної диференціації, що найбільшою мірою відповідає тим задачам і функціям, які традиційно були закріплені за регіональними (місцевими) урядами вже в радянський період. У цілому розробка відповідної класифікації служить умовою для ефективної адаптації до місцевих умов розроблюваної на загальнодержавному рівні соціальної політики (пенсійної політики, програми зайнятості населення, житлової програми, державних стандартів у сфері охорони здоров'я, освіти, соціального захисту населення).

Враховуючи масштабний ранг України, як територіального державного формування, науково обґрунтованим є виділення на її теренах за об'єктивними ознаками двох типів економічних районів – галузевих та інтегральних за чотирма ієрархічними рівнями: крупні (макрорайони), середні (мезорайони), малі (мікрорайони) та низові економічні райони [5, с. 69].

Слід зазначити, що перспективним напрямком вивчення рівня життя в регіонах варто вважати не тільки розширення кількості показників, але й удосконалювання апарату багатомірного статистичного аналізу, застосовуваного для типологізації регіонів за наборами соціальних індикаторів. Якість життя в регіоні визначається цілим рядом параметрів, які регулярно не фіксуються в статистиці – наприклад, погіршенням роботи громадського транспорту, зниженням якості роботи комунальних служб (водопостачання, опалення), звуженням „обов'язкового” асортименту послуг безкоштовної охорони здоров'я й освіти тощо. Одним з напрямків досліджень може стати вивчення процесів соціальної вразливості, аналіз індексу малозабезпеченості, інших показників, що більш повно характеризують соціально-економічну ситуацію і становище малозабезпечених і соціально вразливих груп населення. Разом з тим, для рішення ряду задач соціальної політики на державному рівні (наприклад, формування політики доходів) необхідно розробляти і спеціальні варіанти класифікації регіонів. Досить інформативною виявляється класифікація за такими ознаками, як купівельна спроможність грошових доходів, рівень їх диференціації, рівень бідності та її гострота, рівень загального безробіття.

Ряд дослідників [2, с. 25; 3, с. 138; 4, с. 91] вважає, що управління регіональним розвитком не може здійснюватися без формування системи оцінок його рівня. Різниця визначається перевагами, якими автори підходів керуються при оцінці окремих сторін розвитку регіону. Так, одні визначають рівень розвитку регіону можливістю вкладення в нього інвестицій, інші – факторами стабільного розвитку, треті схильні вичленовувати підсумкові показники соціального розвитку, четверті

апелюють до традиційного набору центральних валових показників розвитку регіону, наданого в офіційній звітності Держкомстату. При всій суперечливості і неоднорідності методик можна констатувати таке: кожний підхід є необхідним, але при цьому важливі їх визначена ієрархія і чітке виділення сфери використання. Пропонується вичленувати таку сферу застосування окремих підходів:

- Інвестиційна привабливість регіону і підсумкові показники соціального розвитку застосовні для оцінки тривалих періодів розвитку.

- Оцінка економічної безпеки і кредитний рейтинг регіону застосовні для оцінки поточних результатів розвитку.

- Окремі показники офіційної статистики, не інтегровані в узагальнюючі оцінки, є малоінформативними і не характеризують об'єктивно сукупний результат регіонального розвитку.

Такі висновки впливають з аналізу сутності цих підходів, що поданий нижче.

Кредитний рейтинг.

Основа його становлять різні показники заборгованості регіону і процесу її погашення. Однак більшість варіантів даної методики: 1) не виходить на визначення показників діяльності регіону, що визначають його кінцеву фінансову стійкість – рентабельність і ліквідність; 2) не відбиває фінансові процеси, що складаються між регіоном і державою.

З урахуванням сказаного, вважаємо за можливе і необхідне доповнити варіанти методики кредитного рейтингу такими показниками:

Рентабельність – визначається у вигляді співвідношення прибутку до обсягу виробництва в регіоні (або обсягу сукупного капіталу).

Ліквідність – враховує можливість поточного покриття регіональних боргів за рахунок сформованої системи гарантійних фінансових фондів, гарантійних пакетів цінних паперів, запасів ліквідних природних ресурсів.

Сукупна заборгованість у загальному обсязі вартості регіонального продукту, що виробляється. Врахування цього показника здійснюється традиційно тільки на рівні держави. Не менш значущим є його визначення і на рівні окремих регіонів держави. В результаті вдасться оцінити раціональність внутрідержавних перерозподільних потоків фінансових коштів, розумність внутрірегіональної соціальної політики і політики запозичення на ринку цінних паперів і кредитного капіталу. При цьому важливо враховувати при вирахуванні показника не тільки загальний обсяг, але й структуру заборгованості. Багато країн мають обсяг заборгованості, що значно перевищує обсяг валового продукту, однак, коли заборгованість не обтяжена короткостроковими боргами, це не становить великої загрози.

Обсяг регіональної грошової маси до обсягу валового регіонального продукту. Це украй важливий показник з погляду забезпечення безперервності і своєчасності поточних розрахунків. Він повинен мати нормативну величину, різну для окремих регіонів залежно від структури представлених тут галузей народного господарства і, відповідно, швидкості обертання грошей.

Обсяг трансферних (перерозподільних) потоків до обсягу валового регіонального продукту характеризує рівень розвитку ринкових відносин у державі на міжрегіональному рівні. Дотепер немає методики розрахунку нормативного рівня цього показника, який також має об'єктивно різнитися по регіонах, відбиваючи, насамперед, рентні взаємовідносини. По-друге, повинен враховуватися процес „підтягування” „погано працюючих” регіонів до рівня ефективних регіонів.

Інвестиційна привабливість регіону (інвестиційний рейтинг).

Дана оцінка використовується приблизно 30 років і традиційно орієнтувалася на оцінку ризиків, яким піддавався інвестор у тій чи іншій країні (як прямий, так і портфельний). Так, методика Гарвардської школи бізнесу (одна з перших) включала оцінку таких характеристик: законодавчі умови для іноземних і національних інвесторів; можливість вивезення капіталу; стан національної валюти; політична ситуація в країні; рівень інфляції; можливість використання національного капіталу.

Як видно, протягом кількох десятиліть мав місце розвиток методичних підходів інвестиційної привабливості в напрямку врахування довгострокових фінансових ризиків, які дотепер є основою відповідних методик. Очевидно, для розвинених країн з максимальним використанням їх потенціалу цього досить. У той же час економіку більшості держав, що розвиваються, і, насамперед, економіку постсоціалістичних країн характеризує величезний розмір їх потенціалу (природного, інтелектуального, виробничого тощо) і слабкий ступінь його використання, що й приваблює сюди інвесторів. Урахування і оцінка відповідного потенціалу зумовили подальший розвиток методики інвестиційної привабливості. Включемо такі його інтегровані види: ресурсно-сировинний, розрахований на основі середньозваженої забезпеченості території регіону балансовими запасами основних видів природних ресурсів; інноваційний, при розрахунку якого враховувався комплекс науково-технічної діяльності в регіоні; трудовий, для розрахунку якого використовувалися дані про чисельність економічно активного населення і його освітній рівень; інституціональний, що розуміється як ступінь розвитку провідних інститутів ринкової економіки в регіоні.

Висновки. Слід відзначити, що порівняння рейтингових оцінок, здійснених на основі двох розглянутих методик кредитного рейтингу та інвестиційної привабливості, є некоректним, що пояснюється різною цільовою належністю методик, хоча часто фахівці не враховують це і допускають довільне їх використання. Виявляється необхідність

використання багатокритеріальних алгоритмів кластеризації регіонів, по-друге, підтверджується гіпотеза про відсутність прямого зв'язку між макроекономічними показниками (у регіональному розрізі) і власне „місцевим” економічним розвитком і соціальною ситуацією в регіоні.

Використані джерела інформації:

1. Державне управління в Україні: організаційно-правові засади: Навч. посіб. / Н.Р. Нижник, С.Д. Дубенко, В.І. Мельниченко та ін. / За заг. ред. Н.Р. Нижник. – К.: Вид-во УАДУ, 2002. – 164 с.
2. Людський розвиток регіонів України. / Е.М. Лібанова, Н.С. Власенко, О.С. Власюк, І.В.Калачова та ін. – К.: СПД Савчина, 2002. – 123 с.
3. Мельник А.Ф. Організаційно-економічний механізм розвитку регіону: трансформаційні процеси та їх інституційне забезпечення. – Тернопіль: Економічна думка, 2003. – 608 с.
4. Невелєв О.М., Данилишин Б.М. Сталий розвиток регіону: стратегічні напрями та механізми. – К.: 2002. – 127 с.
5. Чернюк Л.Г., Клиновий Д.В. Розміщення продуктивних сил. Навчальний посібник. – К.: ЦУЛ, 2003. – 440 с.
6. Яковлев О. Прогноз и анализ вместо директивы: Программы комплексного социально-экономического развития как объект управления // Муниципальная власть. – 2006. – № 6. – С. 85-90.

Рецензент: Дацій О.І., д.е.н., професор.

УДК 339.9:992

Темиргалієв Р.І.,

к.держ.упр., докторант

Національна академія державного управління
при Президентіві України

МОДЕЛІ ЗАСТОСУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО- ЕКОНОМІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНОМ

Досліджено реалізацію процесу державного управління регіональним розвитком України. Визначено механізми цілісних систем управління щодо взаємозв'язків між компонентними та територіальними елементами системи.

Исследовано реализацию процесса государственного управления региональным развитием Украины. Определены механизмы целостных систем управления относительно взаимосвязей между компонентными и территориальными элементами системы.

Investigated the implementation process of the management of regional development in Ukraine. A mechanism of integrated management systems on the relationship between componental and territorial elements of the system.

Постановка проблеми. Переважна більшість досліджень, які стосуються теоретичного забезпечення державного управління регіональним розвитком України, проводилося і проводиться у теперішній час відокремлено у двох наукових напрямках: державне управління та регіоналістика, причому останній з них додатково розгалужується на